

به نام خدا

معلم و دانش آموز

مؤلفان :

الهام تدین فرد
مریم شجاع حیدری
سکینه صالحی
سودابه صابری
فاطمه یزدان پناه

انتشارات کتاب رسان ایده

(با همکاری سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۲)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

عنوان و نام پدیدآور: معلم و دانش آموز / مولفان الهام تدین فر ... [و دیگران].

مشخصات نشر: همدان: کتاب‌رسان ایده، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۸۷ ص.: جدول.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۰۹۶-۴-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: مولفان الهام تدین فرد، مریم شجاع حیدری، سکینه صالحی، سودابه صابری، فاطمه یزدان پناه.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۸۳-۸۴.

Effective teaching -- Iran

موضوع: تدریس اثربخش -- ایران

Teaching -- Methodology

تدریس -- روش‌شناسی

Teacher-student relationships

معلمان -- روابط با شاگردان

Teacher-student relationships -- Iran

معلمان -- ایران -- روابط با شاگردان

شناسه افزوده: تدین فرد، الهام، ۱۳۶۱-

رده بندی کنگره: LB1۰۳۳

رده بندی دیویی: ۳۷۱/۱۰۲

شماره کتابشناسی ملی: ۹۳۲۸۸۹۰

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: معلم و دانش آموز

مولفان: الهام تدین فرد - مریم شجاع حیدری - سکینه صالحی

سودابه صابری - فاطمه یزدان پناه

ناشر: کتاب‌رسان ایده (با همکاری سامانه اطلاع‌رسانی چاپ و نشر ایران)

صفحه‌آرایی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲

چاپ: زبرجد

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب‌رسان:

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۰۹۶-۴-۴

تلفن مرکز بخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	فصل اول.....
۹	کلیات.....
۹	مقدمه .....
۱۱	اهمیت موضوع .....
۱۳	فصل دوم.....
۱۳	مبانی مظری .....
۱۳	مقدمه .....
۱۳	روش تدریس .....
۱۴	تقسیم بندی روشهای تدریس : .....
۱۴	الف- روشهای تاریخی .....
۱۵	آزادیها .....
۱۷	آزادی سنی .....
۱۷	آزادی شروع .....
۱۷	آزادی مدت تحصیل .....
۱۶	اصل آزادی فردی .....
۱۷	خلیفه .....
۱۷	درسها .....
۱۸	روش های جدید .....
۱۸	روش توضیحی .....
۱۹	مهارت توضیح .....
۲۰	ارزشیابی مهارت توضیح .....
۲۰	برگ ارزشیابی مهارت توضیح .....

- ۲۰..... روش سخنرانی : .....
- ۲۱..... ویژگی های روش سخنرانی.....
- ۲۱..... مراحل سخنرانی .....
- ۲۲..... ۵- روش اکتشافی : .....
- ۲۳..... محاسن روش اکتشافی از دیدگاه (برونر).....
- ۲۳..... محدودیت های روش اکتشافی .....
- ۲۴..... ۶- حل مسئله .....
- ۲۴..... راه های حل مسئله .....
- ۲۵..... حل مسئله از طریق بینش و شناخت .....
- ۲۵..... حل مسئله با روش تحلیلی .....
- ۲۶..... حل مسئله با روش دیویی .....
- ۲۶..... ۷- روش مباحثه و انواع آن .....
- ۲۷..... بحث کنترل شده توسط معلم.....
- ۲۷..... بحث آزاد .....
- ۲۷..... روش بحث گروهی .....
- ۲۸..... فن پرسش و پاسخ .....
- ۲۸..... فرصت سؤال .....
- ۲۹..... پرسش های پی گیر .....
- ۲۹..... مهارت پرسش .....
- ۲۹..... انواع پرسش .....
- ۳۰..... طرز سؤال کردن .....
- ۳۱..... واحد کار (پروژه) .....
- ۳۱..... گروههای کوچک .....
- ۳۲..... یادگیری فردی .....
- ۳۲..... روش آزمایشی .....
- ۳۲..... روش نمایشی .....
- ۳۳..... گردش علمی یا فعالیت تجربی خارج از کلاس (کار میدانی).....

۳۳	بازی های تربیتی .....
۳۳	آموختن مفاهیم و اصول .....
۳۵	آموختن از طریق قیاس و استقراء .....
۳۶	فن تمرین .....
۳۶	الف- تمرین تکراری .....
۳۶	ب- تمرین استنباطی .....
۳۷	د- تمرین های عملی .....
۳۷	تلفیق روشها .....
۳۷	تعیین مراحل و روشهای تدریس .....
۳۸	کارهای مقدماتی قبل از شروع تدریس .....
۳۸	آماده سازی .....
۳۸	ارائه درس جدید .....
۳۹	فعالیت های تکمیلی .....
۳۹	انتخاب مواد و وسایل آموزشی یا رسانه ها .....
۴۱	تعیین فعالیتهای یادگیری .....
۴۱	ارزشیابی (از نتیجه درس) .....
۴۲	ب- مهارت های ضمن تدریس .....
۴۳	مهارت برقراری ارتباط .....
۴۳	الگوی برقراری ارتباط در جریان تدریس .....
۴۳	الگوی برقراری ارتباط در جریان تدریس .....
۴۵	مهارت تمرکز بخشی .....
۴۵	توجه به نقش صدا و بیان معلم به هنگام تدریس .....
۴۶	عوامل موثر در بهبود صدا .....
۴۶	ارزشیابی صدا .....
۴۸	حرکت در کلاس .....
۴۸	توجه دادن کلامی و غیر کلامی .....

- ایجاد تنوع در برقراری رابطه بین افراد کلاس ۴۸
- سکوت ۴۹
- به کارگیری حواس مختلف ۴۹
- مهارت آماده سازی ۴۹
- مطالب آماده سازی ۵۰
- روش آماده سازی ۵۰
- مهارت ارائه درس جدید ۵۱
- مهارت در انتخاب و تنظیم مطلب درس جدید ۵۱
- مهارت در انتخاب روش ارائه درس جدید ۵۲
- مهارت جمع بندی ۵۲
- اهداف جمع بندی ۵۲
- انواع جمع بندی ۵۳
- جمع بندی تلخیصی (مروری) ۵۳
- جمع بندی اتفاقی ۵۳
- کلاسداری ۵۴
- علل مسائل انضباطی ۵۵
- مسائل ناشی از معلم ۵۵
- فقدان مهارت های تدریس ۵۷
- ۲- عدم آشنایی کافی معلم با روشها و اصول یادگیری ۵۸
- ۳- عدم آمادگی برای جلسات تدریس ۵۸
- ۵- تعیین تکالیفی که با نیاز و درک دانش آموزان مطابقت نداشته باشد ۵۹
- ۶- بی نظمی و عدم ثبات در فعالیتهای کلاسداری ۵۹
- ۷- عدم توجه به شرایط فیزیکی و رفاهی کلاس ۶۰
- مشکل آفرینی دانش آموزان ۶۰
- حفظ بی غرضی و داشتن سعه صدر ۶۱
- تعیین عمق مسئله ۶۲
- شناخت دانش آموز ۶۳

- انواع رفتارهایی که از دانش آموزان سر می زند ۶۵
- ۱- رفتارهای حرکتی ۶۵
- ۲- رفتارهایی که موجب تولید صدا می شوند ۶۵
- ۳- رفتارهای تهاجمی ۶۵
- ۴- رفتارهای مربوط به تغییر جهت ۶۵
- ۵- رفتارهای کلامی نابجا ۶۵
- ۶- بی اعتنائی ۶۶
- ۷- وضعیت های نادرست بدنی ۶۶
- ۸- رفتارهای ناشی از ناراحتی های جسمی و عصبی ۶۶
- ۹- رفتار قدرت طلبانه ۶۶
- تغییر رفتارهای ناپسند دانش آموزان ۶۷
- نادیده گرفتن رفتارهای ناپسند در کلاس ۶۸
- شرکت دادن دانش آموزان در فعالیت های یادگیری و اداره امور کلاس ۷۱
- صحبت با دانش آموزان ۷۳
- چند رهنمود کلی در زمینه رفتار معلم در کلاس ۷۳
- مهارت در انتخاب مطلب برای انجام فعالیت های تکمیلی ۷۵
- مهارت در انتخاب روش برای انجام فعالیت های تکمیلی ۷۵
- نتایج تحقیقات ۷۷
- نتیجه گیری ۸۱
- منابع فارسی : ۸۳

فصل اول

کلیات

مقدمه

پیشرفت و ترقی هر جامعه ای در سایه نوع و کیفیت فعلیتی است که در مدارس انجام می گیرد. نقش معلم را به عنوان شخصی که ارتباط تنگاتنگی با دانش آموزان دارد نمی توان نادیده گرفت آموزش و پرورش نسل فعلی جامعه، در میان نیازهای دیگر، از اولویتهای خاصی برخوردار می باشد و آماده سازی معلم برای کلاس درس و نحوه برخورد او با دانش آموزان، شیوه تدریس توجه ویژه ای را می طلبد (میر کمالی، ۱۳۷۳ ص ۲۷).

معلمان در کلاسها با دانش آموزانی که از لحاظ خانوادگی، اجتماعی، اقتصاد، فرهنگی و روانی متفاوت هستند، روبرو می باشد که در کردار و گفتارشان از معلمان خویش تقلید می کنند و حتی در توجیه اعمال خود به معلمان خویش استناد می کنند. به این علت به نظر می رسد یک معلم باید تمام خصلتهای خوب یک انسان کامل را داشته باشد. ولی واقعیت این است که معلم مانند سایر افراد جامعه در برخی خصوصیات برجسته و در برخی دیگر متوسط و در بعضی نیز ضعیف می باشد. بنابراین معلم باید همواره خود را مورد ارزیابی قرار دهد و با شناخت نقاط ضعف خویش، در جهت افزودن بر خصلتهای برجسته، خود را متحول سازد (صفوی، ۱۳۷۶ ص ۸۵)

قابل ذکر است شیوه تدریس دارای مجموعه مهارت‌های شخصی و ذاتی می باشد که شاید تمامی معلمان به یک اندازه از آن برخوردار نباشند، لذا در تحقیق حاضر تلاش می شود تا ضمن بررسی شیوه تدریس معلمان از لحاظ جنسیت، رشته تدریس و سوابق تدریس، میزان ارتباط آن را با موفقیت تحصیلی دانش آموزان روشن سازد، تا از این طریق خدمتی هر چند ناچیز در حیث ارائه اطلاعات مورد نیاز به دست اندرکاران آموزش و پرورش، بخصوص معلمان زحمتکش فراهم گردد.

یکی از مباحث اساسی و بنیادی تعلیم و تربیت الگوهای تدریس می باشد که در فرایند تدریس و ساخت شخصیت و روند ذهنی، عاطفی، آموزشی و تربیتی دانش آموزان نقش اساسی دارد.

با این همه در متون علمی کمتر مورد توجه و عنایت قرار گرفته است (کولین و لاسلت، ترجمه صباغیان، ۱۳۷۳، ص ۴۵)

میلر تدریس را فراهم آوردن موقعیت و اوضاع و احوالی که یادگیری را برای شاگردان آسان می کند تعریف کرده است یعنی تدریس یک فعالیت است اما نه هر نوع فعالیتی، بلکه فعالیتی که آگاهانه و بر اساس هدف خاصی انجام می گیرد. قابل ذکر است منظور از هدف اینجا، ایجاد شرایط مطلوب یادگیری می باشد.

نخستین گام در تدریس طراحی سنجیده و آگاهانه فعالیت‌های مربوط به تدریس می باشد که شامل ویژگی های خاص تدریس از جمله:

۱- وجود تعامل در رابطه متقابل بین معلم و شاگرد

۲- هدف دار بودن فعالیت‌های معلم

۳- مفاهیم به طریقی ارائه شود که متناسب با فهم و توانایی شاگردان باشد

در فرایند تدریس تنها تجارب و دیدگاههای علمی معلم نیست که موثر واقع می شود بلکه کل شخصیت اوست که ایجاد شرایط یادگیری و تغییر و تحول شاگرد، تاثیر می گذارد (شعبانی، ۱۳۷۲، ص ۸۱)

بنا به ملاحظات فوق، تحقیق حاضر در صدد است، ضمن اهمیت دادن به مساله، آن را از بعد روش تدریس بررسی و میزان ارتباط آن را با موفقیت تحصیلی دانش آموزان روشن نماید و راه را برای مطالعات و تحقیقات دقیق تر و تجربی تر هموار نموده و معلمان را با صلاحیتهای حرفه ای شغل خویش بیش از پیش آگاه نماید.

اهمیت موضوع

مجموعه تدابیر منظمی که معلم برای رسیدن به هدف با توجه به شرایط و امکانات اتخاذ می کند روش تدریس می نامند که موجب ایجاد شرایط مطلوب یادگیری در دانش آموزان می شود و روند آموختن را تسهیل می نماید. الگوهای تدریس یکی از مباحث اساسی و بنیادی تعلم و تربیت است انتخاب الگوی تدریس به نوع آگاهی معلم از فلسفه و نگرشهای تعلیم و تربیت بستگی دارد. انتخاب روش تدریس یکی از مراحل مهم طراحی آموزشی است معمولا معلم بعد از انتخاب محتوا و قبل از تعیین وسیله و خط مشی، روش مناسب تدریس خود را انتخاب می کند (شعبانی، ۱۳۷۲، ص ۹۰)

تدریس از روشها و فنون بسیار دقیق و حساسی برخوردار است چنانچه با روشهای علمی و با درایت و نکته سنجی لازم بکار گرفته شود، به فراگیران کمک می کند تا در فعالیت یادگیری موفق شوند و همچنین به مدرسان کمک می کند تا با اطمینان و اعتقاد به خود از حداکثر توان در جهت تسهیل امر یادگیری و تاثیر پذیری بهره گیرند (هوی و میسکل، ۱۳۸۲ ص ۲۱۵) در این راستا پژوهش مورد نظر در پی آن است مشخص نماید که روشهای تدریس تا چه میزان به

دانش فنی و توان علمی مدرس و تا چه میزان به شخصیت و توان ذاتی مدرس مربوط می باشد و همچنین روشهای تدریس چه رابطه ای با موفقیت تحصیلی دانش آموزان دارد. در مجموعه این قبیل اطلاعات می تواند زمینه را برای تلاش هر چه بیشتر، در جهت بهبود فرایند یاد دهی - یادگیری فراهم آورد

فصل دوم

مبانی نظری

مقدمه

در بررسی سابقه موضوع تحقیق از بعد نظری بعد از تعریف روش تدریس از دیدگاه صاحب‌نظران اطلاعات جامعی نیز در خصوص روشهای تدریس تحت عناوین : تقسیم بندی روشهای تدریس تعیین مراحل و روشهای تدریس، مهارتهای ضمن تدریس، مهارتهای برقراری ارتباط، الگوی برقراری ارتباط در جریان تدریس، مهارت تمرکز بخشی، مهارت آماده سازی، مهارت ارائه درس جدید، مهارت جمع بندی، ویژگی های لازم برای کلاسداری، علل مسائل انضباطی، مسائل ناشی از معلم، شناخت دانش آموز، رهنمودهایی برای برقراری انضباط در کلاس و رفع مشکلات رفتاری دانش آموزان، توجه به دانش آموزان، شرکت دادن دانش آموزان در فعالیتهای یادگیری و اداره امور کلاس، چند رهنمود کلی در زمینه رفتار معلم در کلاس ارائه گردید و اطلاعات مختصری نیز در باره پیشرفت تحصیلی بیان شده است سپس نتایج تحقیقاتی که در داخل و خارج از کشور در ارتباط با موضوع تحقیق انجام یافته به طور خلاصه اشاره شده است.

روش تدریس

روش: شیوه، راه، طریقه، طرز و اسلوب معنی می شود و به طور کلی، (راه انجام دادن هر کاری) را روش گویند.

تدریس: (میلر) تدریس را فراهم آوردن موقعیت و اوضاع و احوالی که یادگیری را برای شاگردان آسان می کند.

روش تدریس: عبارت است از: (راه منظم، با قاعده و منطقی برای ارائه درس) (صفوی، ۱۳۷۲، ص ۱۹۲)

تقسیم بندی روشهای تدریس :

روشهای تدریس به دو دسته کلی تقسیم می شوند: روشهایی که در گذشته های بسیار دور به کار می رفته اند (روشهای تاریخی) و روشهایی که متکی بر یافته های روان شناسی و علوم تربیتی جدید می باشند. (روشهای جدید) نامیده می شوند.

الف- روشهای تاریخی

از میان روشهای تاریخی، دو روش بیش از سایر روشها در ایران شهرت دارند: یکی روش سقراطی و دیگری روش مکتبی (مکتب خانه ای)

۱- روش سقراطی

سقراط، فیلسوف شهیر یونانی که در فاصله سالهای ۴۷۰-۳۹۹ قبل از میلاد مسیح می زیست، روش یژه ای را برای اثبات سهو و خطا و رفع شبهه از اذهان به کار می برد. وی به وسیله سؤال و جواب و مجادله، پس از آنکه خطای مخاطب را مشخص می کرد، تا رسیدن به کشف حقیقت، به همان ترتیب، مکالمه و پرسش و پاسخ را دنبال می کرد.

در روش سقراطی، معلم صحبت نمی کند، سؤال می کند و شاگردان سخن می گویند. اما سؤالها به گونه ای تنظیم و مطرح می شوند که شاگرد را از جهل خویش نسبت به موضوع آگاه می گرداند و اندیشه او را برای دستیابی به حقیقت، ژرفا می بخشند. روش سقراط از چند ویژگی برخوردار است :

۱- نخستین هدف سقراط، کندوکاو در باره مسئله مورد نظر بود. سقراط به آموختن حقایق و مسائل جزئی کمتر اهمیت می داد: زیرا قصدش این بود که مهارت شاگردان برای کشف حقایق پرورش یابد.

۲- در روش سقراطی، نقش معلم عمدتاً شامل پرسیدن و نقش شاگردن سازمان دهی و به کار گیری دانش تجربه گذشته خود برای پاسخ به سئوالها بود.

۳- روش سقراط نه تنها روش جدلی (دیالکتیک) و شامل کنش متقابل بین شاگرد و معلم بود، بلکه استقرایی نیز بود، یعنی از جزئیات به کلیات می رسید.

تحلیل گران، روش سقراطی را تا حدودی به روشهای روانکاوای عصر حاضر شبیه کرده اند. سقراط معمولاً بحث خود را با یک سؤال عادی در باره مفاهیمی از قبیل شهامت، عدالت، پرهیزگاری، تقوا و غیره آغاز می کرد و به تدریس به شاگردان می فهماند که درست در نقطه ای که آنها بیش از حد خود را دانا می پنداشتند، جاهل و نادان بودند. شاگردانش در آغاز بحث از سقراط می رنجیدند، اما بعداً از خویشتن شرمسار می گشتند. اما پس از این که خشم درونی آنها فرو می نشست، برای خودکاوای آماده می شدند. پاره ای از صاحب نظران بر این باورند که روش سقراط، روش تدریس نیست، بلکه روشی اکتشافی است. سقراط در روش خود، هدفهای آموزشی ویژه ای برای شاگردان خویش در نظر نداشت، بلکه می خواست آنان، کاوشگران خوبی تربیت شوند. (De lecco , john p. (1966)

۲- نظام مکتبی در ایران

نظام آموزش مکتبی نیز جنبه تاریخی و سنتی دارد. این نظام از چند اصل و روش تشکیل شده است :

آزادبها

مکتب که فلسفه آن با سواد شدن است، یک نوع نظام آموزشی ابتدایی مبتنی بر آزادی است. این آزادی با نظام زندگی روستایی و کشاورزی کاملاً سازگار است و